

۱۴۲۱/۲۷

به نام خداوند بخشنده و مهربان

شور عشق

(تحلیل تطبیقی نمایشنامه فاوست اثر گوته)

داستان شیخ صنعان به روایت عطار

زیبا اقبال

انتشارات تیرگان

سرشناسه: اقبال، زیبا
عنوان و نام پدیدآور: شور عشق (تحلیل تطبیقی نمایشنامه فاوست اثر گوته
و داستان شیخ صنعان به روایت عطار)/ زیبا اقبال
مشخصات نشر: تهران: تیرگان، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: ۱۷۳ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۲۴-۱۶۵-۷
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع: گوته، یوهان ولفگانگ فون، ۱۸۳۲-۱۷۴۹م. فاوست - نقد و تفسیر
موضوع: عطار، محمدبن ابراهیم، ۵۳۷ - ۶۲۷ق. منطق الطیر. شیخ صنعان
موضوع: ادبیات تطبیقی - اروپایی و فارسی
رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ الف۴الف۷ PNA۷۹
رده بندی دیوبی: ۸۰۹
شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۴۶۱۱۰

انتشارات تیرگان

ران، ص. دی. ستی: ۱۱۴-۱۷۱۸۵، تلفن: ۸۸۸۱۳۰۵۹ و ۹۱۳۶۱۱۱۵۱۲

Email: tati_pub@yahoo.com/ www.tirkon.ir

شور عشق

(تحلیل تطبیقی نمایشنامه فاوست اثر گوته

و داستان شیخ صنعان به روایت عطار)

مؤلف: زیبا اقبال

طراح جلد: مریم میرحسینی - ملوک

لیتوگرافی: صدف • چاپخانه مهارت - صحنی - تهران

نوبت چاپ نخست: ۱۳۹۵ • شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شماره نشر: ۳۷۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۲۴-۱۶۵-۷

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

مقدمه / ۷

فصل اول: کلیات و ملاحظات نظری / ۱۱

تعریف ادبیات تطبیقی / ۱۴

تاریخچه و زمینه‌های پیدایش / ۱۷

انسان‌شناسی ادبیات تطبیقی / ۲۰

مکتب فرانسوی / ۲۰

مکتب امریکایی / ۲۰

پیشینه ادبیات تطبیقی در ایران / ۲۵

چهارچوب نظری / ۲۸

فصل دوم: واکاوی نمایشنامه‌نویسی و شیخ صنعان / ۳۳

مقدمه / ۳۴

گذری کوتاه بر زندگی گوته / ۳۰

اندیشه و جهان‌بینی گوته / ۴۴

اثار گوته / ۵۱

رنج‌های ورتر جوان / ۵۲

ایفی ژنی / ۵۳

تورکواتو تاسو / ۵۳

گمونت / ۵۴

نغمه‌های رومی / ۵۵

سال‌های کارآموزی استاد ویلهلم / ۵۵

دیوان غربی - شرقی / ۵۶

فاوست / ۵۷

۶ شور عشق

خلاصه داستان فاوست / ۶۲

معرفی داستان فاوست (ریشه داستان، زمینه پیدایش و ...) / ۶۴

عطارد / ۷۰

اندیشه و جهان‌بینی عطارد / ۷۵

آثار عطارد / ۸۰

خاستگاه داستان شیخ صنعان / ۸۶

معرفی داستان شیخ صنعان (ریشه داستان، زمینه پیدایش و ...) / ۸۹

بررسی تطبیقی دو اثر / ۹۷

مقایسه ساختاری دو اثر / ۹۷

ریخت‌شناسی / ۹۷

شخصیت‌ها و شخصیت‌پردازی / ۱۰۲

کنش‌ها / ۱۰۸

مقایسه محتوا و درون‌مایه دو اثر / ۱۱۱

گناه / ۱۱۱

عشق / ۱۲۷

زن / ۱۴۱

کمال‌گرایی / ۱۴۶

مرگ / ۱۵۰

کتاب‌نما / ۱۶۸

مقدمه:

ادبیات تطبیقی رویکردی نسبتاً جدید در دنیای ادبیات است که به کشف زمینه‌های همدلی و هم‌اندیشی آفرینندگان آثار ادبی و هنری سرزمین‌های مختلف کمک می‌کند. رویکرد دیدگاه‌های مختلف ادبیات تطبیقی هر چه که باشد، نتیجه کار یکسان است و آن نزدیکی ملل و اقوام گوناگونی و تفاهم ادبی و فرهنگی آنها خواهد بود. در این پایان‌نامه که با هدف تحلیل تطبیقی *فاوست*^۱ گوته و داستان شیخ صنعان به روایت عطار فراهم آمده است این موضوع؛ یعنی پی بردن به اشتراکات ذوقی و فکری و عاطفی بین آفرینندگان این دو اثر، همواره محل تأمل و توجه بوده است. همچنین تطبیق این دو اثر از این نظر که هر دو از آثار برجسته تاریخ ادبیات جهان و نیز از شاهکارهای برجسته دو ملت هستند، پیوسته اهمیتی برجسته داشته است.

داستان شیخ صنعان یکی از انگیزترین داستان‌های عاشقانه ادبیات فارسی است. این داستان بلندترین منظومه منطق‌الطیر عطار نیشابوری است. اهمیت این داستان سبب شده است که همیشه مورد توجه نویسندگان ادب‌پژوه باشد. این منظومه ماجرای شایخی است که گرفتار عشق بانوی ترسایی می‌شود و در پی آن، همه اعتبار و احترامی را که طی سالیان دراز به دست آورده است، از کف می‌دهد و آن‌چه این منظومه را از نمونه‌های همگون متمایز می‌کند، ویژگی‌های منحصر به فرد آن، از حیث ساختار بیرونی و همچنین از نظر مضمون و محتواست. داستان *فاوست* نیز در میان نمونه‌های مشابه خود دارای برجستگی ویژه‌ای است. سرگذشت *فاوست*، سرنوشت مردی است که عمر خود را بر

^۱ -Faust

سر کسب دانش و راهیابی به حقیقت نهاده؛ ولیکن با سپری کردن سالیان، با دستانی تهی و جانی به آرامش نرسیده، افسرده‌تر از همیشه بر جای مانده است. بنابراین نمونه‌های مورد بررسی در این پایان‌نامه، ضمن این‌که به دلیل دارا بودن پاره‌ای مشابهت‌ها، قابلیت انطباق و بررسی دارند، به دلیل دارا بودن مفاهیم برجسته انسانی نیز اهمیتی ویژه می‌یابند. این دو اثر نیز همچون بسیاری دیگر از آثار ادبی با هدفی مشخص به نگارش درآمده‌اند. این هدف هرچه که باشد، خواه دینی و اخلاقی، خواه فرهنگی و اجتماعی، بیان‌کننده مهم‌ترین و عالی‌ترین تجربه‌های حیات بشری و معنوی پدیدآورندگانشان و نیز بازتاب عمیق‌ترین دغدغه‌های بشری هستند و همین مسأله سبب می‌شود مرز زمان و مکان را درنوردند. با تکرار مسیر پر فراز و نشیب تاریخ و با شکستن مرزهای مکان و زمان به غده‌های مشترک آدمیان در پس قرون و اعصار تبدیل شوند.

این مسائل بر روی هم سبب گردید که از میان خیل کثیری از آثار ادبی جهان، این دو اثر به عنوان نمونه برجسته آثار ادبی که به دلیل دارا بودن اشتراکات فکری و ذوقی و عاطفی پدیدآورندگانشان، مشابهت‌هایی دارند، مورد مقایسه قرار گیرند. آنچه در این مقایسه بیش از هر چیز حائز اهمیت است، درک روح مشترکی است که بر این دو متن ادبی سایه افکنده است؛ و از همین روست که با وجود زمینه‌های تاریخی و فرهنگی متفاوتی که این آثار در بستر آنها شکل گرفته است، باز هم می‌توان آنها را مورد تحلیل و بررسی تطبیقی قرار داد. همین روح مشترک است که سبب می‌شود، به رغم تفاوت‌های اخلاقی و مذهبی و نیز تفاوت در اندیشه و جهان‌بینی گوته و عطار، مشابهت‌های عمیقی را بین آثارشان جست‌وجو کنیم. البته نباید در این میان آشنایی گوته با ادبیات مشرق

زمین، خاصه ادبیات فارسی را نادیده گرفت؛ چراکه این آشنایی نیز به نوبه خود در شکل‌گیری مفاهیم و مضامین مشترک بی‌تأثیر نبوده است. هرچند هیچ سندی و مدرکی که دال بر آشنایی گوته با عطار باشد، وجود ندارد، اما بی‌تردید گوته با روح عرفانی آثار ادبی فارسی به واسطه شاعران دیگری چون سعدی و حافظ آشنا بوده و این آشنایی می‌توانسته موجب پدید آمدن مضامینی مشترک در آثار او با مضامین ادبی فارسی گردد. پژوهش حاضر که در صدد کشف این مشابهت‌هاست، با تکیه بر نظریه مکتب آمریکایی که در تطبیق آثار ادبی به دنبال یافتن مشابهت‌هایی عمیق‌تر از زمینه‌های تاریخی و فرهنگی است، سعی در بیان برخی از مهم‌ترین و عمیق‌ترین اشتراکات موجود میان این دو اثر سترگ و ارزنده، دارد.